

Algis Mickūnas

Anarchijų sandūriai

Ivadas

Šiandien riba laikoma vienu svarbiausių kultūros kūrinių, kurių įvairovė beveik neribota, dėmeniu. Klasikinė Vakarų tradicija, iki šiol veikianti dabartį, rėmėsi ribos – *peras* – principu. Visi dalykai ir visa patirtis gali būti suprantami pasikliaujant ribomis. Platono *idea*, Aristotelio *morphe* (μορφή) ar net Parmenido būties paieškos – visa tai išreiškia ribą. Platono *idea* ir Aristotelio *morphe* yra bet kokio daikto, bet kokio fenomeno ribos, o Parmenidas teigė, kad būties riba yra niekis. Taigi, jei norima suvokti ką nors esmiška, reikia suvokti daikto ribą, už kurios jis nebebus tas pats, bet bus jau esmiškai kitas daiktas.

Ribos pagrindas yra *arche* (ἀρχή). Klasikiniam mąstymui būdinga manyti, jog visas mąstymas, nori nenori, remiasi kokiais nors principais, kurių dėka atsiveria ir tampa apibrėžta tam tikra duotybė. Po visų mėginimų šiuos principus pagrįsti paaiškėjo, kad jie ne tik nėra pagrindžiami, bet ir bet koks jų pagrindimas remiasi tais principais. Taigi jų patyrimas yra kitoks nei tas, kuris reikalauja būti pagrįstas. Šie principai nėra ir negali būti atsitiktiniai, nes jais remiasi bet koks samprotavimas. Jų būtinybė yra kitokia nei visų kitų, jie patys save grindžia ir jais remiasi visi teiginiai apie tiesą. Jų patirtis yra tiesioginė įžvalga ir skiriasi nuo regos. Tokia patirtis yra „dimencinė“ ir pastovi. Paneigimas ar net parodymas argumentais, kad *arche* negalioja, reiškia jos priešpriešą: *anarche*.

Taigi šio pranešimo uždavinys – rasti *arche* ribas ir pasiaiškinti, kokios *anarche* galioja dabartyje, kaip jos skiriasi ir „kovoja“ viena prieš kitą, išlaikydamos tą patį *anarchizmo* principą.

1. Smurto logika

Daugelis kalbų, taip pat vokiečių ir anglų, nubrėžia skirtumą tarp sąmonės ir sąžinės. Lotynų kalba, priešingai, tokio skirtumo nenubrėžia: žodis *conscientia* įima abi prasmes. Viena vertus, minėtasis skirtumas atrodo esąs akivaizdus: filosofinės ir net politinės sistemos praktinę sritį atskiria nuo teorinės. Kita vertus, atidžiau nagrinėdami tokias sistemas, matome šių dviejų sričių neatskiriamumą. Tam tikri ontologinio supratimo būdai siejasi su tam tikromis normų morfologijomis ir *vice versa*. Todėl galime tarti, kad kokios nors filosofinės sistema apima abi sritis, tad gali būti traktuojama kaip *conscientia*. Tai, ką filosofijoje galima analitiškai išskirti, yra susieta kasdienybės supratimo srityse, pavyzdžiui, religijoje, politikoje, moksle ir net mene. Supratimo (taip pat ir teorinio) struktūros, t.y. objektų, subjektų ir situacijų pasaulio pagavos būdai yra tiesiogiai susiję su atrankos ir vertinimo struktūromis – gėriu ir blogiu, tiesa ir melu, nenormalumu ir normalumu, teismu ir neteismu. Fenomenologiniu požiūriu teorijos nėra laisvai plūduriuojančios platoniškojo stiliaus sistemos arba tam tikri psichologiniai komponentai; ne – tai tiesioginės pasaulio pagavos būdai.

Į pasaulį galime žvelgti „materialistiškai“ ir, manydami, kad tai vienintelė objektyvi pozicija, aplinką ir save traktuoti kaip medžiagą. Tokiu atveju mūsų sąmonė ir mūsų praktika sutampa tiek, kiek visi mūsų praktiniai (etiniai) užmojai redukuojami į medžiaginio aiškinimo variantus. Kadangi materialistinė pasaulio pagava laikoma kokybiškai neutralia, mūsų etika turi remtis „indiferentiškumu“ patiriamiems esminiams skirtumams tarp daiktų, tad ir mūsų veiksmai turi būti grindžiami visišku abejingumu bet kokiai duočiai. Jei orientuojamės į nihilistinę sąmonę, su ja tiesiogiai siesis ir mūsų veiksmai.

Terminą *conscientia* šiame straipsnyje keisime terminu *praktognozis*, žymėsią sąmonės ir sąžinės, t.y. teorijos ir praktikos sintezę.

Gilinantis į savo tautos istoriją galima aptikti daugybę įvairių praktognozių. Nemažai jų pateikia Vakarų gyvenamojo pasaulio vaizdas, apimantis labai daug kultūrinių duočių. Daugybės kultūrinių duočių buvimas lemia, kad individas ar grupė negali nuolat laikytis savojo praktognozio. Praktognoziai gali keistis, o ši kaita nėra tik laisvo pasirinkimo padarinys. Pokyčiai vyksta pagal taisykles, nesutampančias su psichologijos, fiziologijos, gamtos, ekonomikos ar sociologijos taisyklėmis ir iš jų neišvedamomis. Kultūros studijos rodo, kad tiesiogiai vieną tipą išversti į kitą yra labai sunku, o gal išvis neįmanoma. Galbūt

yra įmanoma kai kurių tipų sintezė, bet paprastai pereinant nuo vieno tipo prie kito reikia radikalių transformacijų. Maža to, vieni tipai yra stabilūs, o kiti – ne.

Turint omeny, kad dabartinės civilizacijos pasižymi įvairiomis kultūromis, pamatuota tarti, kad patiriame nuolatinę krizę. Kiekviena kultūra, kaip praktognozė, linksta į totalumą. Todėl tarp jų vyksta nuolatinis nepaskelbtas karas. Dabartiniai fundamentalistai ir jų Artimųjų Rytų giminaičiai turi savo Šventąjį karą ir Paskutiniojo Teismo dieną, skineriečiai – antrąjį Valdeną, rasistai – savo grynąją rasę, kapitalistai – grynąją rinką, o modernieji moksliniai technokratai – savąją utopiją. Netvarią pusiausvyrą tarp įvairių praktognozių palaiko pastanga suprasti skirtingas civilizacijas. Kaina, kurią pavienės kultūros ir individai sumoka už šią pusiausvyrą, – drungna ir išglebusi laikysena, iš kurios kyla ir nešvari sąžinė. Visiškai švari sąžinė susijusi su siekiu išsaugoti *sąmoningumą*, t.y. būdą pagauti pasaulį kaip tikrovę be kokybinių skirtumų. Tai absoliutaus autentiškumo savivoka, susijusi su pretenzija turėti vienintelę tiesą. Turi būti akivaizdu, kad kiekviena tokia nuostata skiriasi nuo alternatyviųjų. Šitaip atsiranda modernus/postmodernus įsitikinimas, kad esama daugelio „pasaulio vaizdų“, išsiskleidžiančių įvairiais diskursais, ir kiekvienas iš jų gali konstruoti savo pasaulį.

Kad suprastume šias pretenzijas, būtina pažymėti, jog mūsų aptartajai moderniajai tradicijai „pasaulis savaime“ neegzistuoja. Jis yra arba kokios nors „dieviškos“ sakmėdaros rezultatas, atitinkantis dievybės norimo pasaulio paveikslą, arba „perspektyva“, kuria remiantis traktuojami visi įvykiai. Tokia perspektyva nėra „žvilgsnis“ į jau iš anksto duotą pasaulį; ne, tai vienintelis kokio nors asmens turimas pasaulis. Šis perspektyvizmas apima daug – nuo psichologinių, socialinių, ekonominių, biologinių ir kitokių „disciplinų“ iki kultūrų. Štai išpažįstančiajam kokį nors kultūrą nesama „pasaulio“ be pasaulėvaizdžio. Žmogui, išpažįstančiam judaistinę, krikščionišką arba islamišką asmens kultūrą, pasaulis tėra tik tai, kas „sukurta Aukščiausiojo valios“, ir niekas kita, o veiksmai turi būti orientuoti į Aukščiausiojo norus. Moderniajam asmeniui pasaulis sukonstruotas techniškai ir yra jo traktuojamas kaip medžiaginis mechanizmas. Iš principo nėra vieno tokio požiūrio valios metafizika nepripažįsta, kad esama daiktų ir įvykių pasaulio, nepriklausomo nuo metafizinių duočių. Tad pasaulį galima prievartauti visokiausiais vertinamaisiais sprendimais, niekinančiais jo paties sąrangą.

2. Pokyčiai

Drungnumas ar išglebimas, iš kurio kyla nešvari sąžinė, gali atsirasti dėl nesusipratimo ar abejingumo; tačiau esama ir tokios nuostatos pateisinimo, kuris, akivaizdu, susijęs su sąmoningumu. Apskritai galima pasakyti, kad ši nuostata atsiranda dėl tam tikros silpnybės, glūdinčios žmoguje ar visuomenėje, dėl kūniškųjų pagundų, dėl savojo nuodėmingumo suvokimo, dėl žinojimo stokos ar net dėl manymo, kad esi nevertas gyventi turėdamas aukščiausią tiesą. Sąmonė įvairiopai bando įveikti šias silpnybes. Autentiško praktognozio įgyvendinimas projektuojamas į kokią nors būsimą utopiją arba viltį sukurti socialines ekonomines sąlygas, nepasiekiamas šiame pasaulyje, kuriame galime tik skaityti ženklus, juos rodyti kitiems, laukti galios iš aukštybių ir tikėtis to, kas geriausia. Subrendusios civilizacijos patvarumas priklauso nuo to, koku mastu tokios projekcijos įtraukiamos į visus civilizacinio praktognozio tipus. Kaip sakytą, švelnusis praktognozys nėra tvarus. Jis gali būti pažadintas, pakaitintas ir virsti autentišku praktognoziu, kurio atžvilgiu švelnusis praktognozys yra neautentiškas ir, netgi transformuotas į autentišką, neišlaisvina nuo nešvarios sąžinės. Tariama, kad dievybės ediktai, faktiniai žmogiškumo poreikiai, socialinė ar individualioji žmogaus prigimtis neatitinka tiesos. Tie, kurie atsiduoda savajam pasaulio vaizdui kaip galutinei tiesai – pavyzdžiui, „atgimdami Jėzuje“ ar ištardami reikiamus arabiškus žodžius, kad taptų tikrais musulmonais, – savo ankstesnįjį pakantumą kitiems požiūriams pradeda laikyti nemoralium, privertusiu juos tarnauti demoniškomis jėgoms. „Atgimimas“ turi būti traktuojamas paraidžiui, nes nefilosofiniame valios metafizikos pasaulyje žmogus tampa būtent tuo, ko iš jo reikalauja žodžiai. O tai reiškia, kad švelnusis praktognozys laiko atžvilgiu yra labai toli nuo tikrojo autentiškumo.

Nežiūrint to, ši nutolinimą gali lemti kitoks praktognozio tipas: tai toks praktognozys, kuris grindžiamas visų praktognozių fenomenų reflektuviuoju vertinimu. Maža to, šitoks reflektyvusis požiūris suskliaudžia humanitarines studijas, analizuojančias įvairių tipų praktognozius, bet neišpažįstančias nė vieno iš jų pranašumo. Praktognozių analizė tėra jų apžvalga, kuria siekiama atskleisti jų panašumus, skirtumus arba, jei įmanoma, jų ryšius. Autentiškas praktognostikas tokio tipo mąstyseną traktuoja kaip nešvarios sąžinės apraišką, nes ji neišpažįsta unikalios tiesos ir ją atitinkančio veiksmo. Švelniam praktognoziui galima atleisti. Autentiško praktognozio požiūriu švelnusis praktognostikas

dar nežino, ką daro, tad jį galima apšviesti, pažadinti ir šitaip laimėti jį tiesai ir teisingam veiksmui. Tokiu būdu iš dalies priimtinas ir švelnus, bet autentiškas praktognozis. Nežiūrint to, kad pasaulėvaizdžiai įvairūs, esama galimybės kiekvieną iš jų atversti į autentišką pasaulėvaizdį, o tai reiškia, kad visuose esama bendros šerdies. Kiekvienas pasaulėvaizdis yra autentiškas tiek, kiek juo siekiama savąjį praktognozę pristesti visai civilizacijai. Štai iš kur kyla reikalavimai, kad visus valdytų Karalių Karalius, kad įsiviešpatautų Visuotinis Kalifatas, kad atsirastų vienas krikščioniškas pasaulis, vieningas „visų tikybu“ pasaulis ar viena viską apimanti utopija – visa tai rodo pastangas viešpatauti bet kuria kaina ir bet kurios priemonės tinka įgyvendinti „karalystei“.

Refleksyvioji humanistika remiasi multikultūrinės civilizacijos vizija, tad iš principo turi būti sokratiška, grindžiama nuostaba, klausimu ir tyrinėjimu. Jos esminis bruožas yra *pakantumas*. Ji išsiskiria tokioje sąmonėje, kuri pati remiasi pakantumu. Šios reflektyvios sąmonės požiūriu kiekvieno praktognozio pretenzija į objektyvumą yra ribota ir traktuotina kaip įvairiausių pretenzijų tinklo dalis. Autentiška sąžinė atmets bet kokį absoliutų ar abstraktų atsidavimą vienai etikai ar vieno stiliaus veiksmui. *Anarchizmas* yra toks praktognozis, kuris – savo autentišku pavidalu – reikalauja sugriauti visas socialines struktūras. Jo švelnusis variantas – nepasitikėjimas viskuo ir reikalavimas iš dalies panaikinti centralizuotą valdžią bei labai organizuotas sistemas. Kaip ir kiekvienas švelnus praktognozis, toks anarchizmas suderinamas su humanitarinių studijų ir jas atitinkančio praktognozio suskliaudimu. Priešingai, autentiškas anarchizmas yra radikaliai nukreiptas prieš humanitarines studijas. Ir ne todėl, kad yra autentiškas, bet pirmiausia todėl, kad siekia atmesti visas teorijas, visas pastangas pateisinti žmogaus visuomeninį gyvenimą ir tam tikrą, veiksmą kreipiančią, etiką. Tiesą sakant, jis reikalauja radikalių, niekuo nepateisinamos destrukcijos. Šiuo požiūriu vėlesnis anarchizmo aptarimas remiasi nešališkumo prielaida, mūsų manymu, radikaliai priešinga anarchizmui.

3. Smurtas

Autentišku praktognoziu galima laikyti tokį, kada švari sąžinė nutiesia tiltą tarp veiksmo ir kalbos, tarp moralumo ir tiesos. Bet sykiu toks praktognozis yra orientuotas į agresyvų socialinį veiksmą. Būtent tokie yra XIX a. ir XX a. antrosios pusės anarchistiniai

sąjūdžiai. Iš pirmo žvilgsnio akivaizdu, kad abu sąjūdžius sieja didelių mastų teroristinė veikla. Tiesa, anarchistinis praktognozys turi aspektų, kurie leidžia terorizmą traktuoti kaip neatsitiktinę socialinę veikseną. Tačiau reikia brėžti tam tikrą perskyrą tarp anarchistinio praktognozio ir jo modifikacijų. Kad įvertintume tokias modifikacijas, teroristinė veikla turi būti panagrinėta detaliau.

Teroristinės veiklos paprastai imasi mažumos, neturinčios galios griebtis tiesioginės ir atviros revoliucijos. Jos nusitaiko į silpnąsias egzistuojančios tvarkos grandis, o viešpataujančios teisės požiūriu teroristinė veikla traktuojama kaip nusikaltimas. Kai kuriose revoliucijose teroro imamasi tariant, kad porevoliucinėje visuomenėje tokie veiksmai bus laikomi legaliais. Ką nelegalus terorizmas gniuždo šiandien, rytoj gniuždys įstatymas. Jeigu teisė vienai grupei leidžia be saiko išnaudoti kitą grupę, tada teroras, nukreiptas prieš išnaudotoją, gali būti pateisintas tariant, kad po smurtinės revoliucijos išnaudojimas bus uždraustas įstatymu. Anarchistinis terorizmas grindžiamas skirtingais motyvais. Viešpataujanti tvarka bus sunaikinta tolimoje ateityje, todėl visi teroristiniai veiksmai dar ilgai bus laikomi nusikaltimu. Neatskiriama teroristinės veiklos dalimi laikomi teisminiai procesai, įkalinimai ir bausmės. Tačiau dabartinė teisinė ar etinė sistema ne tik nepripažįstama, bet nesitikima, kad teroristinę veiklą legalizuos ir porevoliucinio laikotarpio teisinės bei etinės sistemos. Taigi galima teigti, kad teroristinės veiklos praktognozys, užtikrinantis švarią sąžinę, nebūtinai turi būti tik anarchistinis. Štai etniniuose konfliktuose švari sąžinė kyla iš įsitikinimo, kad kokia nors etninė grupė patyrė neatleistiną skriaudą, tad savigynai turi teisę griebtis visų įmanomų priemonių. Tačiau bendroje šių dviejų grupių praktognozio teritorijoje esama bendros teritorijos, leidžiančios siekti kompromiso. Pažeistai grupei gali būti atlyginti nuostoliai ir suformuluotos taisyklės, apsaugančios nuo būsimų pažeidimų. Taip apribojama destrukcija.

Kai kurie terorizmą pripažįstantys revoliuciniai sąjūdžiai nebūtinai ir ne visada turi remtis anarchistiniu praktognoziu. Tokių sąjūdžių švari sąžinė grindžiama sąmoninga prielaida, kad egzistuojanti socialinė, politinė ir ekonominė santvarka apskritai pagrįsta neteisingumu. Būtent praktognozyje viešpataujančios grupės gali rasti sąlyčio taškų su revoliucinėmis grupėmis principų lygmeniu: žudymas yra žudymas, o mokslas yra mokslas. XIX a. revoliuciniai sąjūdžiai savo sąmoningas orientacijas grindė mokslu. Žinoma, jų mokslas buvo savotiškas – jis turėjo pateisinti revoliucinį terorą. Iš tokių

nuostatų buvo kildinama ir disciplina, ir valdžia – hierarchinė struktūra ir porevoliucinės teisinės visuomenės teisėtumo orientyrai. Netgi paklusnumas, kurio autoritarinė struktūra reikalauja konkrečiose situacijose, turi būti pateisintas konkrečios situacijos mokslinė analize. Nors gali pasitaikyti piktnaudžiavimo atvejų ir klaidų, joks sąmoningas principas nėra klaidingas ir neleidžia piktnaudžiauti, ypač turint galvoje tai, kad revoliucininkai savo mokslą gali pakoreguoti analizuodami konkrečią situaciją. Tas faktas, kad Sovietų Sąjunga, marksizmas-leninizmas ir naciai labai lanksčiai pertvarkydavo mokslą, jį pritaikydami prie aktualių „revoliucinių“ reikmių, atskleidžia strategiją, leidžiančią išvengti išvados, rodančios visų šių sąjūdžių anarchizmą. Revoliuciniai sąjūdžiai gali imtis terorizmo. Ar jie tai daro, t.y. ar griebiasi teroro, lemia taktika. Praktika gali būti anarchistinė, o praktognozsis – ne. Tokie veiksmai atliekami švaria sąžine, nes teisinamasi jų neišvengiamybe. Mes nekeliame klausimo, ar tokie bandymai pateisinti terorą yra teisingi ar ne; konstatuojame tik tai, kad jų imamasi.

4. Anarchistinis praktognozsis

XIX a. anarchistinis praktognozsis yra grindžiamas tokia bendra prielaida: reikia pašalinti visas esamas socialines, teisines ir politines institucijas ir kartu siekti jas pakeisti kitomis institucijomis; visos institucijos laikomos kliūtimi individo laisvei. Iš tokios nuostatos kylanti švari sąžinė leidžia tarti, kad destruktvyvi veikla yra vienintelė pateisinama moralinė pareiga, tad reikia atmesti bet kokius moralinius principus ir pateisinimus. Vieninteliu pozityvumu laikoma tai, kas padeda destruktijai ir palengvina ją įgyvendinti. Šiuo atveju anarchistinei praktikai nerūpi jokie teoriniai aiškinimai, taip pat ir moksliniai. Vienintelis priimtinas mokslas yra destruktijos technologija. Bet koks kitas mokslas, įvykius aiškinantis tam tikromis priežastimis, sąlygomis, dėsniais ir taisyklėmis, traktuojamas kaip kliūtis revoliucijai. Tariama, kad visi tokie aiškinimai tik pateisina esamą padėtį, todėl reikia griebtis gryno niekaip neteisinamo veiksmo. Net jei anarchistas priklauso kitiems revoliuciniams sąjūdžiams, jis juos pripažįsta tik todėl, kad tų sąjūdžių dalyvius galima išauklėti taip, kad suprastų, jog galutinis revoliucijos tikslas iš principo yra anarchiškas. Todėl kitų sąjūdžių atžvilgiu anarchistas laikosi elitistinės pozicijos ir nuo jų atsiriboja. Šitoks atsiribojimas jam leidžia jaustis absoliučiai nesaistomam jokios

pozicijos, taip pat – ir savojo tapatumo, nors jis gali priimti bet kokią poziciją, jei tik jos reikia teroristinei veiklai. Vienintelė jo problema – ką daryti tą akimirką, kai revoliucijos tikslą jis pripažįsta kaip savo paties tikslą.

Betikslės praktinės veiklos imperatyvas sukelia anarchistinio praktognozio krizę. Kad būtų nuolat palaikomas revoliucinis entuziazmas, reikia atmesti bet kokią pozityvų pateisinimą ir bandymą kurti viešas institucines struktūras. Juk bet kokios institucijos pavergia žmogų, todėl vienų institucijų pakeitimas kitomis tik pratęs priespaudą. Todėl anarchistas nuo bet kokių viešųjų institucijų ir pozityvius siekius, norus, teorijas ir vertes puoselėjančių individų atsiriboja absoliučiai. Toks individualizmas reiškiasi gryna valia, reikalaujančia susilaikyti nuo bet kokio pozityvumo (ir nuo negatyvistinės pozicijos), ir gryna valia, reikalaujančia „auklėti“ publiką. Tačiau auklėti ne siekiant aiškumo, geresnės ateities, pasirinkimo laisvės priimant viešus sprendimus ar teises nuostatas, o siekiant visiškai pašalinti publikos orientaciją užimti kokią nors pozityvią poziciją. Toks anarchizmas, jo praktognozis, yra visiškai neprognozuojamas arba totaliai savavališkas.

Turėdami omeny tai, kas pasakyta, galime aptarti vyraujančią anarchistinio praktognozio variantą ir daugybę jo atšakų. Jį lemia tai, ką galima pavadinti įvairiais monistiniais praktognozio turiniais. Daugelis revoliucijos teoretikų, pavyzdžiui, Marxas, Leninas, Hegelis, rėmėsi monistine kalba, pavyzdžiui, materializmu ar dialektika, bet Marxas ir Leninas susilaikė nuo anarchistinio praktognozio. O Hegelio nuostata šiuo požiūriu dviprasmiška, nors iš esmės jo mąstymas grindžiamas besąlygiška valia, nekaustoma jokių išorinių veiksnių. Sąmonė, kaip absoliutas, nieko nestokoja; ji tiesiog „nori“ pažinti save išsiskaidydama ir susivienydamą kaip *Ur-Teil*. Šiuo požiūriu absoliuto objektyvavimasis grindžiamas valios metafizika. Žinoma, Marxas ir Leninas, nežiūrint jų argumentų prieš anarchistus, irgi gali būti laikomi anarchistais, nes atstovauja moderniajai Vakarų valios metafizikai, kurios centras – begalinė betikslė pažanga. Apie tai netrukus kalbėsime. Pats akivaizdžiausias anarchistinio praktognozio nekintamasis yra Hegelio atstovaujama monistinė pozicija. Jo kalba anarchistiška iš esmės, nes mes negalime suprasti nei to, kas yra absoliutas, nei to, ko jis nori. Jis griaua bet kokią esmę ir neleidžia atsiverti jokiai natūraliai ar savarankiškai duočiai. Jo įtvirtintas pasaulio supratimo principas yra toks: „esmė yra tai, kas ji buvo“. O tai, kas jau buvo, tėra anksčiau minėtojo *Ur-Teil* forma, kurios kontekste bet koks sprendinys apie bet ką yra tapatybės skilimas, o

sykiu to, apie ką sprendžiama, transcendavimas ir neigimas. Todėl neįmanoma pažinti nei absoliuto, nei kokios nors stabilios esmės, taip pat – ir institucijų esmės. Jų duotis kaip esmė iškart nustumiami į praeitį, bet transcendavimas į ateitį irgi yra nepagaunamas tol, kol toji ateitis dar netapo praeitimi. Mums svarbu suprasti, kad jei Hegelis bandė išgelbėti modernųjį žmogų nuo nihilizmo kreipdamasis į tradicinę patriarchalinę dievybę kaip savavališką visų dalykų šeimininką, Sartre'as atsiribojo nuo tokios dievybės vaizdinio kaip asmens kultū liekanos ir drąsiai griebėsi išvados, kad modernusis žmogus pats save kuria, o savosios aplinkos ar savojo pasaulio prasmė išsispaudžia iš savosios ne-būties, iš savyje glūdinčio niekio kaip galutinio bet kokio destruktivumo pamato.

Pamatinę situaciją lemia tai, kad visų socialinių, politinių, auklėjamųjų ar ekonominių sistemų atžvilgiu absoliutas yra absoliučiai destruktivus. Šiuo destruktivumu jis panašus į profestinių kultūrų sąjūdžių, judaizmo, krikščionybės ir islamo aukščiausias būtybes, o galiausiai – į visų hiliastinių sąjūdžių „transcendentines“ galybes. Juk galų gale bet kokia eschatologija reikalauja sugriauti bet kokią esamą santvarką, nes šioji yra absoliučiai neteisinga. Tokių sąjūdžių praktognozė išsižada taikingo atvirumo pasauliui nuostatos, svorio centrą perkeldamas į absoliutą (patriarchą, dievą, kūrėją, šaltinį), įgaliotą veikti savavališkai dėl savo absoliučios išminties ir galios. Priimdamas tokią konfigūraciją individas savo veiklą traktuoja kaip savęs tobulinimą, būtiną tam, kad būtum vertas Dangaus karalystės atėjus akimirksniui, kai Patriarchas, Dievas ar Jo Sūnus pradės veikti. Dabar esame priversti pakęsti kitus nežiūrint jų neteisingos pasaulėžiūros ir amoralumo. Privalome vengti jų blogos įtakos ir stengtis gyventi paklusdami Viešpaties valiai. Kaip matėme, tokia pozicija yra švelni ir kompromisinė lyginant su autentiška jos modifikacija. Jei laikomasi šitokios radikalios modifikacijos, atitinkamų grupių nariai įsipareigoja tiesiogiai atstovauti Patriarchui šiame pasaulyje. Jie paklūsta pareigai, atgimsta ir yra pasirengę skleisti Žodį, mesdami iššūkį visai esamai santvarkai ir visoms institucijoms. Šis nepaklusnumas gali reikšti pasyviu priešinimusi, atsisakymu bendradarbiauti su institucijomis, teroristine, institucijas griaunančia veikla, pavyzdžiui, klinikų sprogdinimu ar pastangomis pakeisti institucijas „apvalant“ jas nuo pagedimo ir šitaip siekiant sukurti šventas institucijas ir teokratiją. Esama ir geografinių sąjūdžių, ieškančių nuošalaus prieglobsčio, kur bus galima gyventi tyrai, pagal magiškus senovinių pasakojimų priesakus, arba veržiamasi į „pažadėtąsias žemes“, teroru ir smurtu išžudomi arba išvejami

sėslūs gyventojai; šitaip ginkluotu antpuoliu užgrobiama valdžia, skelbiamas Šventasis karas, kuriantis Dievo karalystę žemėje. Nors gali pasirodyti, kad šie sąjūdžiai orientuoti į tam tikrą minimalų teisėtumą, nes žada sukurti „teisingą santvarką“, tačiau negali laikytis tokio pažado dėl pamatinės nederinės tarp jų propaguojamo orientyro, vadinamo „absoliutu“, ir realių mirtingojo galimybių. Kaip pažymėjo Kierkegaardas, Absoliutas, kaip begalybė, absoliučiai skiriasi nuo žmogaus, kaip baigtinės būtybės. Kaip gali žmogus žinoti, ko nori Absoliutas? Kad ir ką žmogus galvotų, begalinės būtybės požiūriu tai yra netiesa; kad ir ką žmogus darytų, Absoliuto požiūriu yra klaidinga.

Taip atsiskleidžia tokio tipo praktognostinės anarchijos padariniai; po to, kai taikia ar ginkluota „revoliucija“ užgrobiama valdžia, ji privalo atsisukti prieš save kaip stabilią valdžią. Bažnyčia pasiekia pergalę tik todėl, kad imasi netobulų, nedangiškų priemonių, randamų tik šiame, netobulame, pasaulyje. Dangiškojo Tėvo, Dievo ar pranašo karalystė lieka neįgyvendinta. Visokiausi reformaciniai sąjūdžiai yra puikūs tokio bankroto pavyzdžiai. Svarbiausias protestantų revoliucijos lozungas skelbia, kad Katalikų bažnyčia pasidavė „šio pasaulio viešpačiui“ ir atmetė išskirtinio teksto – Biblijos – skelbiamas tiesas jį pakeisdama pasaulietiniais filosofiniais graikybės tekstais; maža to, Bažnyčia sukūrė pasaulietinės galios institucijas, kuriomis remdamasi valdo ištisas karalystes ir tautas ir tai daro ne tik verbaline magija, bet ir ginklu. Kai tik protestantų sąjūdis nugalėjo, jis atsisuko prieš save, susiskaldė į daugybę sektų, kiekviena iš kurių kaltina kitas tuo, kad jos esą nebesupranta galutinės tiesos, tad irgi patenka šio pasaulio kunigaikščio valdžion. Pasak Diltheyaus, protestantizmas susiskaldė į visuotinio melo telkinius. Šitokį anarchistinį praktognozį mėgdžioja visokiausi atgimimo sąjūdžiai, raginantys sunaikinti netikėlių klaidas ir blogybes. Tačiau visi tokie bandymai žlunga galiausiai nepasiūlydami jokios teisėtos institucijos, nes jokia stabili institucija iš principo negali atitikti dangaus reikalavimų, tad turi būti sunaikinta. Bet svarbiausia problema yra tokia: kaip profetistinių kultų kontekste turi elgtis individas atsižvelgdamas į Aukščiausiojo Autoriteto diktuojamas pareigas ar reikalavimus? Kaip sakyta, būdų esama įvairių: pavyzdžiui, tobulinti save ir taip siekti susitapatinti su Absoliutu. Tačiau tokiu atveju pasaulį reikia priimti tokį, koks jis yra, ir kliautis Aukščiausiojo galia, nukreipta prieš „piktas“ šio pasaulio jėgas. Bet tokia nuostata suponuoja, kad individo sąmonė stokoja realaus turinio ir neturi praktinės veiklos orientyrų. Jei Aukščiausiojo Autoriteto veiksmai pranoksta individo supratimą, tai

individas neturi galimybės dalyvauti pats. Jei kokie nors tikrovės faktai nepriimtini, pavyzdžiui, netikėliai, tikintieji neteisingsomis tiesomis ar neteisingsais veiksmais, ar net tokias nuostatas toleruojantys tikintieji, jei prigimtis yra sugadinta piktų demoniškų jėgų, tai reikia priešintis tokiai tikrovei, bet visiškai negatyviai – ir Aukščiausiojo Autoriteto vardu. O negatyvusis kelias yra tiesiog sunaikinti visas institucijas – imtis teroristinio smurto, nukreipto prieš viską ir niekaip nepateisinamo.

Šitokios praktognostinės anarchijos požiūriu griaunamoji jėga yra vienintelė duotis, nesutampanti su šio pasaulio tikrove. Tokius totalistinius reikalavimus keliantis prozelitas skelbiasi esąs Aukščiausiojo Autoriteto agentas, irgi įsitvirtindamas anapus pasaulio esančiame taške ir skelbdamas „moralę anapus visų moralių“, teisingumą, aukštesnį už visus teisingumus, todėl nepasiekiamą žemiškajam individui. Toks prozelitas privalo veikti remdamasis vien tikėjimu, reikalaujančiu gryniosios valios, nukreiptos į smurtą dėl paties smurto. Toks praktognozis patenka į krizinę situaciją tada, kai pasirodo stebuklingi ženklai, išsiveržia ugnikalniai, dreba žemė, siaučia audros, karai ir ligos, kaip tariama, liudijančios Absoliutaus Autoriteto ir „absoliučios karalystės“ artėjimą, reikalaujanti griebtis „paskutiniosios kovos“. Tokio teroristinio anarchistinio praktognozio puikiausias pavyzdys – Jungtinių Valstijų „evangelikų“ veikla. Tiesą sakant, toks anarchistinis praktognozis neišvengiamai nukreipiamas prieš filosofų absoliutą, kuris moderniuosiuose Vakaruose buvo sutapatintas su pasauline istorija ir reiškiasi kaip būtinas Absoliuto laikiškasis fenomenas, lemiantis bet kurią konkrečią tos istorijos pakopą. Tokiu atveju Absoliutas kaip anapusbė pasaulio atžvilgiu prarandamas, jis miršta – pasireiškdamas „Dievo mirties“ teologija – ir individas nebegali veikti savo nuožiūra ir griauti institucijų Absoliuto vardu. Individas irgi tampa istoriškas ir istoriją turi traktuoti kaip galutinį racionalų veiksmo pagrindą. Kaip matysime, tokios pozicijos griebsi „pasaulietiniai“ Hegelio įpėdiniai. Maža to, protu grįstas Absoliutas tam tikra prasme yra bejėgis kaip ir bet koks racionalus mąstymas ir negali pastūmėti į veiksmą. Toks Absoliutas neduotas kaip tikrovė ir tėra tik formalių taisyklių rinkinys. Tai sekuliarizuotas Absoliutas, kurį reikia sunaikinti, vos tik stoja tiesos karalystė. Tada reikia griebtis Absoliuto, nebesaistomo racionalių motyvų: tai Absoliutas, nepagaunamas mąstymu, pasiekiamas vien tikėjimu, nepažinus ir pasireiškiantis tik tamsia valia, nukreipta prieš puolusį pasaulį. Nors Kierkegaardas išpažino pakantumą, jo išskleista Hegelio kritika anapus proto atveria

religinę sąmonę – aklą atsidavimą Absoliučiai valiai, kurios užmačių negali dešifruoti joks žmogus.

Tokio stiliaus anarchistinis praktognozė griebiasi veiksmo, kurio tikslas – visiškai sunaikinimas to pasaulio, kurį sukūrė tikėjimą praradęs sekuliarizmas, toleruojantis klaidą ir piktybę. Tačiau tai reiškia, kad tas, kuris paklūsta Absoliuto balsui, kuris supranta „ženklus“, neturi jokių pozityvių orientyrų, rodančių, kas gi turi būti daroma po to, kai bus visiškai sunaikintas melo ir piktybės pasaulis. Juk galiausiai visi ženklai ar slaptingos instrukcijos neturi nieko pozityvaus ir yra tik nuorodos, bet tos nuorodos rodo į tai – į Absoliutą – kas nesuprantama. Tokių nuorodų adresatas nepamąstomas, nes mąstymas atmetamas ne tik kaip netobulo žmogiškumo apraiška, bejėgė Absoliuto akivaizdoje, bet ir kaip ribotų dalykų apmąstymas, kuriuo negalima remtis, kadangi jis orientuotas į pasaulietinį, tikėjimo atsisakiusį, gyvenimą. Tiesą sakant, mąstymas pakantus konkrečioms reikalavimams tik tada, kai jie atrodo įtikinami racionaliam žvilgsniui. Tokia pozicija paprasčiausiai uždraudžia filosofiją. Jei slaptieji ženklai turi rodyti į būsimąją karalystę, tai ši karalystė pasmerkta pražūčiai, nes nežinome, kokia ji turi būti Absoliuto reikalavimų akivaizdoje. Be to, kadangi naudojames pasaulietinėmis priemonėmis, racionaliai aiškinamės, ką privalome daryti, tai neišvengiamai patenkame į filosofinio velnio nagus. Todėl tai, ką kuriame, turi būti sugriauta todėl, kad mūsų kūrinys neatitinka Absoliuto ir niekada negali jo atitikti. Toks anarchistinis praktognozė lemia to gyvenimo būdo, kurio reikalauja į Absoliutą apeliuojantys monistiniai asmens kultai, centrą, periferiją ir pamatą. Reikia tik pridurti, kad svarbiausias tokio Absoliuto aspektas yra „valios pirmumas“.

Šią situaciją labai aiškiai demonstruoja šiuo metu vykstantys debatai dėl islamo pasaulio „radikalų“ ir „nuosaikiųjų“, nors tokie pat debatai tikėtų „liberaliosios“ ir „fundamentalistinės“ pozicijos perskyrai jėzuistiniuose kultuose. Islamo radikalai skelbia Šventąjį karą „pasaulietiniams Vakarams“ – tam pasauliui, kuriame viešpatauja Šėtonas, t.y. sekuliaristinė nuostata. O juk sekuliarizmas yra klasikinės filosofinės tradicijos įpėdinis, pripažįstantis atvirą ir viešą diskusiją, kuria remiantis sprendžiami visi reikalai ir kuri remiasi racionaliais būdais siekiama tiesa, o tai reiškia būtiną toleranciją kitiems ir net pareigą leisti jiems ginti savo poziciją, netgi poziciją, iškeliančią asmens kultų vertę ir reikšmingumą. Radikalų požiūriu nuosaikieji yra iš dalies sugadinti sekuliarizmo, pavyzdžiui, nusiteikę gyventi, remdamiesi įstatymais, nevisiškai atitinkančiais dangiškojo

Tėvo valią. Trumpai tariant, jie pasidavė filosofijos ir laisvo mąstymo pagundai, todėl tapo paklydėliais, o sykiu ir tiesos bei gėrio priešais. Jų sukurtos institucijos klaidingos ir pasmerktos pražūčiai. Pats faktas, kad nuosaikiųjų išvis esama, žymi visišką tyros tradicijos sugedimą ir žlugimą, todėl dangiškasis Tėvas ragina skelbti Šventąjį karą ne tik supasaulėjusiems Vakarams, bet ir visiems tiems, kurie nešiojasi vakarietiškojo užkratą. Štai kaip prieš pasaulį nukreipta grynoji valia reiškiasi pačiu gryniausiu pavidalu. Radikalai žada liaudžiai grąžinti vienintelę tiesą ir vienintelį gėrį, bet tik su sąlyga, kad ji imtųsi Šventojo karo prieš tuos, kurie „neturi tikėjimo“. Visos sugedusios, t.y. sekuliariosios pasaulietinės institucijos turi būti sunaikintos teroristiniu smurtu ir pakeistos teokratija. Bet juk akivaizdu, kad toks pakeitimas pasmerktas žlugti aprioriškai todėl, kad ir naujosios institucijos bus šio pasaulio, todėl trapios, o naujieji radikalai vėl geis tas institucijas sunaikinti; bet juk ir jie pralaimės, nes neįmanomas rojus žemėje. Todėl galiausiai reikia pasakyti, kad terorizmas nepateisinamas niekaip, o pateisinamas nebent kaip tikslas savaime.

Mūsų neturi klaidinti tai, kad kai kurios tautos yra islamiškos, kai kurios – krikščioniškos, o dar kitos – judaistinės. Juk pirmiausia teokratai nesutaria, kuri iš šių religijų atstovauja „tyrajam tekstui“, todėl tarpusavio teroristinis smurtas negali baigtis jau vien todėl, kad kiekviena iš jų įsitikinusi esanti vienintelis tikras visų šių kultūrų Tėvo-įkūrėjo įpėdinis. O visi kiti yra arba išvyti iš „šeimos“, arba pasiklydę, tad turi būti sunaikinti kartu su visu likusiu blogio pasauliu. Nederėtų manyti, kad viena ir kita šiai tradicijai priklausanti tauta yra nuosaiki, nes nuosaikumai nebūdingas šiai tradicijai ir galiausiai traktuotinas kaip kenksminga sekuliarizuoto pasaulio Vakarų įsteigtos Šėtono karalystės, įtaka.

Vakarai jau nebesutampa su geografiniais Vakara, bet įsismelkę ir į islamo pasaulį, todėl visur naikintini teroristiniu smurtu. Nors daugybė nuosaikių grupių ir Artimuosiuose Rytuose, ir Vakaruose skelbia, kad nepripažįsta fundamentalistų naudojamų priemonių, bet kai kurios, irgi fundamentalistinės, nors ir krikščioniškos, grupės Vakaruose, pavyzdžiui, evangelikai JAV, irgi įsitikinę, kad didžiausias priešas esąs sekuliarizmas. Todėl, kai buvo sunaikintas Pasaulio prekybos centras Niujorke, evangelikai pritarė Fauwello ir Robertso pareiškimams, kad Jungtines Valstijas baudžia Dievas, pasipiktinęs sekuliarizmu. Trumpai tariant, kad įtiktum tokiam Dievui, privalai sunaikinti pasaulietines institucijas – toleranciją, požiūrių, moralinių vertinimų, gyvenimo būdų įvairovę, nes visa tai tarnauja

blogiui ir melui. Juo konservatyvesni, juo fundamentalistiškesni tie sąjūdžiai, tuo labiau jie griebiasi anarchistinio smurto.

5. Sekuliarusis pasaulis

Atėnei nutarus ir Prometėjui pakeitus Dzeuso tvarką, gimė Vakarų filosofinis ir sekuliarusis pasaulis. Visa pasaulio tvarka priklauso nuo žmogaus noro ją suprasti, suvokiant, kad žmogus yra klystantis ir atsakingas už klaidas ir jų ištaisymą. Vadinasi, negalima pasikliauti ir žyniais bei pranašais, teigiančiais absoliučią tiesą ir absoliutų gėrį. Kiekvienas toks teigėjas gali būti apklausiamas viešojo dialogo erdvėje, kur reikalaujama visus teiginius pagrįsti argumentais ir žmogaus naudai. Toks yra Vakarų sekuliarizmo pagrindas ir viešų filosofinių debatų principas. Per šimtmečius trukusius debatus Vakaruose buvo tarta, kad pamatinė ontologinė duotis, t. y. pagrindinė tikrovė, yra medžiaginė dalelė atomas, o šių dalelių visuma – vienis; kiekvieną daiktą sudaro medžiaginių dalelių, esančių erdvėje ir laike, suma. Todėl tiesiogiai regima visuma ir jusliškai pagaunamos jos savybės neturi objektyvaus pagrindo; jos priklauso ne „daiktams savaime“, o suvokėjui. Tai, kas suvokiama tiesiogiai, privalo turėti „vietą“, o ši vieta buvo sukurta ir pavadinta subjektu, įmančiu juslines-kokybines, jutimines-psichologines, vertybines, estetines ir mąstomas-formalias duotis. Modernusis subjektas gimsta kaip, galima sakyti, „tikrovėje“ neegzistuojančių ir joje vietos neturinčių regimybių „dėžė“. Tai reiškia, kad ontologiniai pasaulio elementai nepatiriami ir nė viena patiriama savybė neatskleidžia pamatinės tikrovės; daiktas savaime nepažinus. Šios ontologijos padarinius puikiai išskleidė modernieji autoriai, pavyzdžiui, Galileo, Descartesas ir Hobbesas. Visa, kas buvo esmiška pagal kokybinius skirtumus, neturi medžiaginiame pasaulyje jokios atramos: tokie skirtumai yra subjektyvūs, o dabartyje – kultūrų pramanai. Trumpai tariant, dingsta minėtoji *arche*, kurios dėka kadaise buvo įmanoma spręsti apie esminius dalykų skirtumus.

Tenka ieškoti atsakymo į klausimą, kaip pasiekti „jusliškai nepagaunamą“ atominių dalelių tikrovę. Nesama kito kelio, išskyrus subjektinį: subjektas privalo sukurti metodą ir tai padaryti sąmoningai ir kritiškai. Kadangi fenomenai, atsiveriantys juslinei pagavai, neduoda objektyviojo tikrumo, objektyvumą privalo užtikrinti protas, remdamasis

aiškiomis ir apibrėžtomis idėjomis, taigi metodologija, kurios idealiojoje sąrangoje nesama juslinių-kokybinių netikslumų. Šios idėjos ir ši metodologija yra kiekybinė; tai yra metafizika, pasireiškianti matematikos pavidalu ir, pagal moderniąją ontologiją, mentalinė ir neišvengiamai subjektyvi. Susitikimas su objektyviaja tikrove yra ne juslinis, o grindžiamas subjekto „protu“, kuriančiu metodologijas ir kriterijus to, kas bus vadinama tikrove. Rezultatas akivaizdus – objektyvumas susijęs su subjekto galiomis: pasaulis turi būti interpretuojamas tokiu požiūriu, koku jis pasiekiamas metodais, kuriuos gamina reflektyvusis mąstymas, todėl pasaulis pavaldus žmogaus kontrolei. Trumpai tariant, kadangi kokybinė ir kiekybinė patirtys priklauso moderniojo subjekto „protui“ – tai kiekybinės patirties pasirinkimas yra nulemtas specifinės intencijos: valios kontroliuoti aplinką ir jai viešpatauti. Jei žinome, kaip ką nors apibrėžti matematiškai, tuo pačiu žinome, kaip tą „ką nors“ padaryti. Metafizika, kaip metodas matematinio pavidalu, iš principo yra techninė. Ji nustato konstravimo taisykles, o paskui tos taisyklės gali būti taikomos bet kam, tačiau taikomos taip, kad pats pritaikymas priverčia daiktą atitikti matematinius imperatyvus.

Todėl, jei gamta traktuojama matematiškai, ji iš pat pradžių suprantama techniškai. Tai reiškia, kad vadinamasis pragmatinis pasaulio supratimas – nesvarbu, ar kapitalistinis, ar marksistinis, ar pragmatinis – įmanomas tik tiek, kiek pasaulis jau regimas techniškai. Šiuo požiūriu galima prieiti išvadą, kad modernioji, reflektyviai grindžiama metafizika domisi ne daiktais savaime, o jų būties matematinėmis galimybėmis. Refleksinės-kiekybinės daiktų apibrėžtys, pačios savaime apriorinės, yra nukreiptos ne į patyrimo objektus, o į jų kiekybines galimybes, kurios, žinoma, tuščios, tiesą sakant, net sutampančios su nieku, tačiau, nežiūrint to, jomis remiasi galia, magiškoji kalba, modernųjį pasaulį daranti tuo, kas jis yra.

Šis augantis įvykių pakreipimas žmogaus kontrolei, galios didinimas, turintis didinti šią kontrolę, ir yra tas šaltinis, iš kurio atsiranda pirminė modernioji pažangos samprata. Pažanga yra anksčiau minėtas apverčiamasis procesas: užuot apskaičiavę ir tvarę medžiagines jėgas, turinčias duoti rezultatų, mes projektuojame ir apskaičiuojame norimus rezultatus ir šitaip apmetame medžiagines tokių rezultatų gavimo sąlygas. Bet juo daugiau yra mūsų projektuojamų rezultatų ir juo daugiau mūsų pagamintų šiems rezultatams būtinų medžiaginių sąlygų, tuo daugiau galios laimime kurti dar daugiau sąlygų, leidžiančių

pasiekti dar daugiau norimų rezultatų. Šiuo požiūriu pažanga sutampa su medžiaginio viešpatavimo gamtai, remiantis technologija, plėtra. Taigi tas papildomas nuolatinis veiksnys, vadinamas *pažanga*, atsiranda iš pamatinio intencionalumo, svyruojančio tarp teorinių-metodologinių ir homogeniškų-transcendentinių duočių. Ji neturi regresuoti, neturi sustoti, o visos formaliosios sistemos ir visos gyvojo pasaulio transformacijos į skaitmeniškai perdirbtą pasaulį skatina ir palaiko šią nuolatinę struktūrą. Pažangai būdinga tai, kad joje nesama progresuojančio „subjekto“. Jos tikslas ir jos subjektas yra ji pati, todėl ji autoreferentiška. Pažanga sutampa su jos pačios likimu. Galimus būsimus rezultatus keliamo kaip tuščią tikslą, kurį turi užpildyti medžiaginiai rezultatai. Jei šis tikslas pasiektas, jis tampa priemone tolesniems galimiems tikslams, o kai pasiekiami ir jie, tai tampa kitų tikslų priemonėmis ir taip be pabaigos. Lieka pažanga dėl pažangos – pažangos tikslas yra pažanga. Tikslas ir jo nuolatinis siekimas nebesiskiria. Tai reiškia, kad žmogus irgi funkcionuoja moderniajame intencionalume ir viską traktuoja – ar bent jau iš principo pasmerktas traktuoti – savavališkai, t.y. prievartiniu būdu. Savavališkumas yra „galia“, atverianti pirminę prievartos patirtį.

Aptarinėdami Vakarų moderniąją epochą, priėjome išvadą, kad jos pamatas yra *valios metafizika*: bendrasis vardiklis yra besąlygiška valia, sutampanti su besąlygiška pasaulio kūrėjo, paternalistinės dievybės, valia. Šiuo požiūriu modernusis Vakarų asmuo persiima dieviškuoju kompleksu. Save ir aplinką jis kuria tarsi iš nieko. Galiausiai jis sukuria logiką, kuria remdamasis komponuoja pasaulio vaizdą, o po to ją įgyvendina įdiegdamas savo sukonstruotas medžiagines formas. Jis kuria netgi tas sąlygas, kuriomis remdamasis nustato tai, kuo norėtų tapti. Jo kuriamos nesuskaičiuojamos teorijos, disciplinos suponuoja alcheminę magiją – bet kas gali būti paversta bet kuo – ir šiuo požiūriu jo praktinis gyvenimas, t.y. tai, ką jis nori padaryti, yra glaudžiai susiję su jo teorine orientacija. Šiame moderniajame gyvenamajame pasaulyje, kuris vadinamas „moksliniu ir techniniu“, viešpatauja savivalė, pagrįsta prielaida, kad visos duotys tėra galios telkiniai. Tai reiškia, kad sąžinės gyvenimas, t.y. tradiciškai suprantama „etika“, irgi grindžiama galia, vadinasi, prievarta.

Suprastinimas reikalauja, kad technokratai (ekspertai) žiūrėtų į aplinką iš nuotolio – iš kultūrinės įvairovės ir jos patirties. Tokiu atveju jie savo pačių ir kitų kultūrų akivaizdoje būtų moraliai indiferentiški. Tokia distancija leidžia ekspertams, nepaisant jų kultūrinės ir

civilizacinės kilmės, keliauti bet kur, kur tik jų ekspertizė reikalinga. Jie tampa klajokliais, pertvarkančiais žmones ir jų aplinkas pagal savo logiką. Indijos matematikai, kompiuterių žinovai, medicinos specialistai atsiranda visur, kur tik reikia jų techninio mokymo. Jiems budizmas, hinduizmas, krikščionybė atrodo lyg mokslinio-techninio progreso trukdžiai, nes kyla iš subjektyvių patirčių, neturinčių nieko bendra su objektyviu pasauliu. Aišku, ta pati technika gali būti pasitelkta įvairiems tikslams, tiek kūrybai, tiek ir naikinimui. Vidurinių Rytų tėvo-sūnaus-pranašo civilizacijos ir moderniosios filosofinės civilizacijos susikerta, kai islamo (judaizmo, krikščionybės) fundamentalistai tampa technokratais ir imasi modernaus, pasaulietiško Šėtono metodų kaip Dievo kalavijo naikinti pasaulietišką civilizaciją paskelbus jai Šventąjį karą. Tačiau tas karas neturi specifinės vietos, nes naudojantis modernybės sukurtomis medžiagiškomis jėgomis, jis taip pat tampa klajoklišku. Todėl sandūriai ir sankryžos tarp šių dviejų civilizacinių patirčių gali pasirodyti bet kur ir bet kada.

Išvados

Klausimas atsakomas, įvertinus abi civilizacijas anarchijos požiūriu. Modernieji mokslai, griauinantys bet kokį pasiektą tikslą, gali pateisinti smurtą ateities gerove. Jei sukursime ką nors, ko dabartinės institucijos neleidžia, ši mūsų kūryba ateity ir pagal naujas taisykles bus priimta kaip sveikatos pagerinimas, lengvesnis gyvenimas ar jo taša ir pan. Tačiau toks pateisinimas sąlygoja, kad visa tai taps įrankiais tolimesniems patobulinimams, kurie taps pateisinami ateities etinių ir juridinių taisyklių pokyčiais. Vis dėlto tai vėlgi yra pokyčių dėl pokyčių logika. Nėra pastovumo, kurio būtų galima laikytis. Pasirodo pasyvi patirtis, kurią vėl užgožia pokyčių dinamika. Tai siejasi su dieviškai sukurto pasaulio mirtimi ir – neišvengiamai – su mirtimi amžinojo gyvenimo: juk techniniai mokslai, redukuojantys viską į medžiagiškumą (chemija, biologija, genetika) panaikina amžiną sielą ir sukursto troškimus gyventi ilgiau šiame pasaulyje. Taip atsiveria grynai anarchistinis suvokimas: pastovi amžinybė, duota vertikaliai, pasiekama begalybėje. Vadinasi, visi pasiekti tikslai bus naikinami be jokio paskutinio pateisinimo, nes niekada nebus užtenkami sąlygoti amžinąjį gyvenimą begalybėje. Čia vėl pasirodo pastovumas, kuris be perstojo paneigia žmogaus laikinumą. Aišku, toks noras amžinumo šiame pasaulyje

sutampa ir prieštarauja pažadui amžinojo gyvenimo „kitame pasaulyje“. Bet tas pažadas yra toks pat: privalome terorizuoti viską šiame Šėtono apsėstame pasaulyje ir sukurti Dievo karalystę – bet niekada neužtenkamą, nes ji kuriama kliaunantis žemiškais įrankiais, padirbtais klystančių žmonių. Taigi taip čia susiduria dvi anarchijos, kilusios iš dviejų valios interpretacijų, kurios pagaliau sutampa ir atveria anarchistinę *arche*.

Literatūra

Plato's Laws, sud. Bobonich Chris, Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Political Obligation in Liberal State, sud. DeLue Steven M., New York: SUNY Press, 1989.

Deneen, Patrick, *Why Liberalism Failed*, Yale University Press, 2018.

Fukuyama, Francis, *The End of History and the Last Man*, New York, N.Y.: Free Press, 1992.

Habermas, Jürgen, *Technik und Wissenschaft als „Ideologie“*, Frankfurt: Suhrkamp, 1970.

Hathaway, A. Oona, Shapiro, J. Scott, *The Internationalists: How a Radical Plan to Outlaw War Remade the World*, New York: Simon & Schuster, 2017.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Phenomenology of Spirit*, vert. Pinkard T., Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

Luhmann, Niklas, *European Rationality*, New York: Routledge, 1994.

Marx, Karl, *Economic and Philosophical Writings of 1844*, vert. Milligan M., New York: International Publications, 1964.

Mickunas, Algis, *The Divine Complex and Free Thinking*, Chesterhill: N.J. Hampton Press, 2012.

Mickunas, Algis, *Modern West: Two Life Worlds*, Vilnius: Mykolas Romeris University Press, 2014.

Mickunas, Algis, *Anarchies in Collision*, New York: Nova Science Publications, 2019.

Schabert, Tilo, *Gewalt und Humanität*, Freiburg: Verlag Karl Alber, 1978.

Teeple, Gary, *Globalization and the Decline of Social Reform*, New York, N.Y.: Humanity Books, 2000.